

HIRVAT MİLLİYETÇİLİĞİNDE DİL UNSURUNUN ROLÜ THE ROLE OF LANGUAGE IN CROATIAN NATIONALISM

Mürsel BAYRAM* & Hüseyin EMİROĞLU**

ÖZET

Bu çalışmada dilin millî kimlik oluşumundaki rolünden hareketle Hırvat milliyetçiliğinin gelişim sürecinde dil unsurunun nasıl bir işlev üstlendiği incelenecektir. Hırvat milliyetçiliğinin başlangıcı olarak kabul edilen İlizizm, Hırvatçı bir hareketten ziyade bölgesel kimlikler arasında dil birliğinin sağlanmasına yoğunlaşan bir pansyonalist hareket niteliğindedir. Döneminin Panslavist düşüncelerinden esinlenen İlizizm, kendisinden sonra gündeme gelen Yugoslavist düşünceye zemin hazırlamıştır. Hırvatçanın diğer Güney Slav dillerinden farklılaştırılmasına yönelik çalışmalar ise Avrupa'da faşist rejimlerin yükseldiği yıllarda yoğunlaşmıştır. Benzer çabalar Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yeniden canlanmışsa da Hırvatistan'ın Avrupa Birliği'ne üyelik süreciyle birlikte milliyetçi dil politikalarında yumuşama görülmüştür. Buradan hareketle, Hırvat dil milliyetçiliğinin tarihsel olarak Avrupa'daki siyasî dönüşümlere ayak uydurduğu söylenebilir. Ancak Hırvatça, her halükârda Hırvat millî kimliğinin simgesi olma işlevini korumuştur.

Anahtar Kelimeler: Hırvatistan, Hırvatça, Hırvat Milliyetçiliği, İlizizm, Dil Politikası

* Doktora Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kırıkkale Üniversitesi. E-posta: murselbayram@gmail.com

** Prof. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kırıkkale Üniversitesi. E-posta: hemiroglu9@gmail.com

ABSTRACT

With reference to the role of language in the formation of national identities, this study aims to analyze how the element of language functioned in the development of Croatian nationalism. Although some researchers see it as the inchoation of Croatian nationalism, Illyrism is not a Cro- atist language but a kind of pan-nationalist movement aiming to create a linguistic union among the South Slav peoples. Having been inspired by the Pan-Slavism of its time, Illyrism paved the way for Yugoslavism, which emerged in the subsequent course. Efforts to make Croatian dif- ferent from other South Slav languages concentrated in the years when fascist regimes ascended. Similar efforts revived during the break-up of Yugoslavia. However, nationalist language policies were moderated during Croatia's membership to the European Union. From this point of view, it can be said that Croatian linguistic nationalism historically adapted itself to the political transformations in Europe. In any case, Croatian language has sustained its function of being a symbol of Croa- tian national identity.

Keywords: Croatia, Croatian Language, Croatian Nationalism, Illyrism, Language Policy

Giriş

Dil, geniş halk kitlelerini birleştirebilen işlevsel bir araç olması nedeniyle, dün- yanın hemen her yerinde milliyetçilik hareketlerinin dayandığı ana unsurlar- dan biri olmuştur. Modern ulus-devletlerin aynı 'ulus'tan oldukları varsayılan insanlar topluluğunu ortak bir kimliğe entegre etmek için dili bir araç olarak kullanması, milliyetçilik ilkelerini esas alan standart bir dilin ve kültürün üre- tilmesini beraberinde getirmiştir.¹ Bu üretim sürecinde en büyük rolü, milli- yetçi liderler ve entelektüeller üstlenmiştir.² Zira, Hobsbawm'ın da belirttiği gibi, kitleler ancak milliyetçi liderler tarafından manipüle edildiklerinde belli bir dile bağlılık göstermeye başlarlar ve bu dil, çoğunlukla, işlevsel olarak mo- dernitenin gereklerine cevap vermek için inşa edilmiş bir dildir.³

1 Özlem Eraydın Virtanen, "Dil Politikalarının Milliyetçilik Hareketlerindeki Tarihsel Kökenleri," içinde Ebru Uzpeder (Der.), *Avrupa Birliği Sürecinde Dil Hakları*, (İstanbul: HYD, 2003), s. 19.

2 Celalettin Vatandaş, *Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*, (İstanbul: Açılım Kitap, 2004), s. 35.

3 Eric Hobsbawm, *Nations et Nationalisme depuis 1780*, (Paris: Gallimard, 1992); Antoine Roger, *Milliyetçilik Kuramları*, Aziz Ufuk Kılıç (Çev.), (İstanbul: Versus Kitap, 2008), s. 73.

Dilden başka faktörlerle de potansiyel milliyetçiliklerin üretilmesi mümkündür. Örneğin, İskoç milliyetçiliği dili dikkate almayıp ortak bir tarihsel tecrübeden hareket eder. Aksi takdirde bazı İskoçlar İrlanda milliyetçiliğine, bazıları da İngiliz milliyetçiliğine mahkûm olurdu.⁴ Bununla birlikte, ulus-devletleşme sürecinde aşağı (*folk*) kültürlerin yüksek bir kültüre dönüştürülmesi için dil gibi nesnel unsurlardan yararlanılması gerekir. Kelt ve İbranî örneklerinde olduğu gibi zamanla etkisini kaybetmiş durumda olsa bile, standartlaşmış bir yazılı yerel dilin ‘peydahlanması’, milliyetçiliğin nihaî hedefi olan homojenleşmenin sağlanması açısından son derece önemlidir.⁵ Bu doğrultuda, Avrupa’da on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısından itibaren halk dilleriyle ilgili filolojik çalışmaların hız kazanması, matbaa kapitalizmi ile bağlantılı olarak Latince’den başka birçok edebiyat ve yayın dilinin ortaya çıkması, modern ulusların (Anderson’ın tabiriyle ‘hayali cemaatler’in) inşasında önemli bir rol oynamıştır.⁶

Etnik olarak heterojen yapısıyla dikkat çeken Balkan yarımadası, dilin milli kimlik inşasındaki rolü açısından farklı örnekler sunmaktadır. Bölgede Panslavist ve Yugoslavist (Güney Slav Birliği’ni savunan) düşüncelerin etkili olduğu dönemlerde dil unsuru, farklı bölgesel kimlikleri aynı çatı altında toplayacak bir araç olarak tasarlanırken faşist rejimlerin yükseldiği dönemde ve Yugoslavya’nın dağılmasını takip eden süreçte bölgesel kimlikleri farklılaştırmaya yönelik bir siyasi araca dönüşmüştür. Söz konusu dönüşüme paralel olarak, aynı dilin lehçelerini konuşan, birbirini yüzde doksan oranında anlayabilen ama farklı milli kimlikler kurgulayan ulus-devletler ortaya çıkmıştır.⁷

Balkanlar’daki keskin dil ayrışması, bölgenin iki farklı medeniyet (Doğu’yu temsil eden Osmanlı ve Batı’yı temsil eden Avrupa) ile üç farklı dinî yönelim (Katolik Hıristiyanlık, Ortodoks Hıristiyanlık, İslam) arasında kalmış olmasıyla yakından ilgilidir.⁸ Güney Slav halklarından Sırlar ve Bulgarlar, Doğu Ortodoks Kilisesi’nin etkisiyle Kiril alfabesini kullanırken kendilerini Avrupa kültür sahasıyla özdeşleştiren Sloven ve Hırvatlar, Roma Katolik Kilisesi’nin

4 Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan (Çev.), (İstanbul: Hil Yayın, 2006), s. 123.

5 Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, s. 35.

6 Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, İskender Savaşır (Çev.), (İstanbul: Metis, 2007), ss. 33, 87, 151.

7 Snježana Kordić, *Jezik i Nacionalizam*, (Zagreb: Durieux, 2010), ss. 101-169.

8 Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, (Oxford ve New York: Oxford University Press, 2009), s. 148.

etkisiyle Latin alfabesini tercih etmiştir.⁹ Bu ayrışma, Avrupa nezdinde Habsburg bakiyesi Katolik unsurları (Slovenler, Hırvatlar) Osmanlı bakiyesi Ortodoks ve Müslüman unsurlara (Sırp, Boşnaklar) karşı imtiyazlı hale getirmiş ve Balkanlar'da oryantalist Doğu-Batı ikileşimine dayalı bir 'sembolik coğrafya'nın oluşmasına zemin hazırlamıştır.¹⁰ Balkan uluslarının dil milliyetçiliği de bu tasniften etkilenmiştir.

Balkanlar'daki 'sembolik coğrafya'nın Batı bölümünü temsil eden Hırvatistan, ulus-devletleşme sürecinde dil unsurunun pragmatist biçimde kullanımına dair en iyi örneklerden biridir. Hırvatlığın ve Hırvatça'nın gelişimini tarihsel bağlamıyla ele alan bu çalışma, Hırvat milliyetçiliğinin Avrupa'daki konjonktürel gelişmelerden nasıl etkilendiğine ve milliyetçi dil politikalarının hangi dönemlerde ne gibi değişiklikler gösterdiğine odaklanmaktadır. Tarihsel olarak Avrupa siyasetini taklit eden Hırvat milliyetçiliği, genel olarak farklı bölgesel kimlikleri İilir adı altında birleştirmek için on dokuzuncu yüzyılın ortalarında ortaya çıkan İilirizm Hareketi'yle başlatılmaktadır.¹¹ Macar dilinin ve kültürünün nüfuzuna tepki olarak gelişen İilirizm, başlangıçta yazı dilinin standartlaştırılmasına yönelik kültürel çalışmalarla gündeme gelmiştir. Bu yönüyle İilrist hareket, Hırvat milliyetçiliğinden çok Yugoslav milliyetçiliğinin entelektüel zeminini oluşturmuştur. Hırvatlığı ve Hırvatçayı merkeze alan asıl çalışmalar, İkinci Dünya Savaşı sırasında Hırvatistan'ı yöneten Ustaşa rejiminin yürütülmüştür. Bu dönemde Hırvatçayı Güney Slavca'nın varyantlarından farklılaştırmaya yönelik radikal dil reformu niteliğindeki politikalar, Hırvat dilbilimciler tarafından pragmatist gerekçelerle yumuşatılmaya çalışılmıştır. Hırvatistan, Yugoslavya'dan ayrıldıktan sonra da milliyetçi dil politikalarına angaje olmuş fakat bu dönemdeki politikalar reform amacı taşımayıp popülist bir nitelik arz etmiştir. 1990'lı yılların sonundan itibaren ise Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin dönüştürücü etkisiyle birlikte azınlık dillerinde eğitim veren okullar dahi açılmıştır. Hırvatça, bu dönüşüm süreçlerinin tamamında Hırvat milliyetçiliğinin sembolü olmaya devam etmiştir.

9 Hırvatistan'da Latin alfabesinin benimsenmesinde Macaristan ve Venedik'in de etkili olduğu unutulmamalıdır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Slavica Jakelic, *Collectivistic Religions: Religion, Choice, and Identity in Late Modernity*, (Surrey: Ashgate, 2010), s. 97; Marilyn Cvitanic, *Culture and Customs of Croatia*, (Santa Barbara: Greenwood, 2011), s. 108.

10 Milica Bakic-Hayden ve Robert M. Hayden, "Orientalist Variations on the Theme 'Balkans': Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics", *Slavic Review*, Cilt: 51, Sayı: 1, Bahar 1992, s. 5.

11 Örneğin, Hakan Demir tarafından konuyla ilgili olarak Türkçe yayımlanan çalışmada İilirizm, "Hırvatistan'da ortaya çıkan ilk modern milliyetçi hareket" olarak tanımlanmaktadır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Hakan Demir, "XIX. Yüzyılda Hırvat İilirizm Hareketi", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012, s. 236.

Hırvatlığın Ve Hırvatçanın Tarihi Gelişimi

Hırvatlar, kökenleri hakkında çok fazla spekülasyon yapılan halklardan biridir. Slav, Cermen, İrani veya Türk olduklarına dair tezler mevcuttur.¹² Hırvat milli kimliği inşa edilirken Orta Çağ Hırvat Krallığı'na (925-1102) atıf yapılırsa da tarihte yabancı nüfuzuna mukavemet edebilecek kadar güçlü ve bağımsız bir Hırvat devletinden söz etmek güçtür.¹³ Yirminci yüzyıla kadar sadece Zagreb havalisini ifade eden Hırvatistan, daha çok Avrupa'daki güç dengelerine ayak uydurmaya çalışan bağımlı bir siyasî-coğrafi bölge olarak varlığını sürdürmüştür.¹⁴ Hırvatça ise 1683'de 'Slav Boşnakçası', 1732'de 'İlirce', 1776'da 'Slavonyaca' adlarıyla anılan bir dildir.¹⁵ On dokuzuncu yüzyılda da İlirce, Slavca ve Hırvatça'nın eşanlamli olarak kullanıldığı bilinmektedir.¹⁶

Yönünü Orta ve Batı Avrupa kültür sahasına çevirmiş bulunan Hırvat Krallığı, 1102'de Macar Krallığı ile birleşerek Arpad Hanedanı'nın idaresine tâbi olmuştur. Bu birleşme, Hırvatistan'ın Katolik karakterini pekiştirmiştir.¹⁷ Lakin Macaristan'ın siyasî ve kültürel nüfuzu Hırvatistan'ın bütün bölgelerini kapsamamıştır. Dalmaçya'nın kuzeyindeki İstria bölgesinde dokuzuncu yüzyıldan itibaren Venedikliler etkili olurken Slavonya bölgesi ile Dalmaçya'nın güneyindeki Dubrovnik'te on altıncı yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti hüküm sürmüştür.¹⁸ Zagreb'e 50 km uzaklıktaki Sisak kalesini ele geçirmeyi başaran Osmanlı Devleti, Hırvatistan'da 150 bin kadar Katoliğin Müslüman olmasını sağlamış¹⁹ ve burası, on yedinci yüzyılda, 'Batı Balkanlar'ın en fazla Osmanlılaşan bölgesi' olmuştur.²⁰ Fakat Karlofça Antlaşması'ndan (1699) son-

12 Osman Karatay, *Hırvat Ulusunun Oluşumu: Erken Ortaçağ'da Türk-Hırvat İlişkileri*, (Ankara: ASAM, 2000).

13 Alex J. Bellamy, *The Formation of Croatian National Identity: A Centuries-old Dream*, (Manchester ve New York: Manchester University Press, 2003), ss. 35-37.

14 Ivo Vukceviç, *Croatia: Ludwig von Gaj and the 'Croats are Herrenvolk Goths' Syndrome*, (Bloomington: Xlibris, 2012), s. 9.

15 Thomasz Kamusella, *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*, (New York: Palgrave Macmillan, 2009), s. 221.

16 Gioacchino Stulli, *Vocabolario Italiano-İlirico-Latino*, (Dubrovnik, 1810), s. 731, alıntı Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics* (New York: Cornell University Press, 1984), s. 72.

17 Thomasz Kamusella, *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*, s. 219.

18 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, IV. Cilt, 2. Kısım*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), ss. 116-120.

19 Mehmet İpçioğlu, "Hırvatistan'da Osmanlı İzleri", *Milliyet*, 29 Ekim 2008.

20 Nenad Moaçanın, *Požega i Požeština u Sklopu Osmanlijskog Carstva (1537-1691)*, (Zagreb: Naklada Slap, 2003), alıntı Ivo Vukceviç, *Croatia 2: Ludwig Von Gaj Opposes Croatia's Hungarian Heritage*, (Bloomington: Xlibris, 2013), s. 74.

ra bölge, yeniden Avusturya'nın idaresine geçince süratle Osmanlı'nın izleri silinmeye çalışılmıştır. Sayısı 200'e yaklaşan Osmanlı camilerinin çoğu yıkılıp kiliseye çevrilmiş; Müslüman ahalinin bir kısmı tekrar Hıristiyanlığa dönmüş; birçoğu da Bosna-Hersek'e göç etmek durumunda kalmıştır.²¹ Netice itibariyle Hırvatistan'ın farklı bölgelerinde Macar, Alman ve İtalyan kültürleri etkisini sürdürürken Osmanlı Devleti'nin etkisi Hırvatça'ya giren Türkçe kelimeler ve yer isimleri ile sınırlı kalmıştır.²²

Hırvatistan'ın siyasî ve kültürel bölünmüşlüğüne yönelik ilk somut tepki, Senj'li yazar ve siyasetçi Pavao Ritter Vitezović (1652-1713) tarafından dile getirilmiştir. Osmanlı-Avusturya sınırını belirleyen Karlofça Antlaşması'nın "Hırvatistan'ı kadim topraklarından mahrum bıraktığını" iddia eden Vitezović, aynı şekilde Venedik'in Dalmaçya üzerinde herhangi bir hak iddiasının olamayacağını öne sürmüştür. Vitezović'in en dikkat çekici iddiası ise bütün Slavların aslen Hırvat olduğudur.²³ Bu Pan-Hırvatist ideoloji, Ljudevit Gaj'in İllirizm'i ile Ante Starčević'in Büyük Hırvatistan düşüncesinin temellerini atmıştır.²⁴

Vitezović'in yaşadığı dönemden 150-200 yıl sonra ortaya çıkan ve Hırvat milliyetçiliğinin nüvesi olarak kabul edilen hareketler, iki farklı koldan ilerlemiştir. Birincisi, Alman nüfuzuna tepki olarak Macar milliyetçiliğinin gölgesinde, diğeri ise Macar nüfuzuna tepki olarak Panslavist bir temelde gelişmiştir. Habsburg Hanedanı'nı temsil eden Kutsal Roma Cermen İmparatoru II. Joseph (1780-1790), imparatorluğun idarî dili olarak Latince'nin yerine Almanca'yı ikame etmek isteyince Macarların tepkisiyle karşılaşmıştır.²⁵ Dönemin aristokratik Hırvat Meclisi (Sabor) ise önce Latince'nin resmî dil olarak kullanılmaya devam etmesini istemiş, daha sonra Macar soylularının safında yer alarak Hırvatistan'da Macarca'nın zorunlu ders olarak okutulmasını ka-

21 İpçioğlu, "Hırvatistan'da Osmanlı İzleri".

22 Lidija Ban ve Darko Matovac, "On Turkish Loanwords in Croatian Language", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, Temmuz 2012, ss. 155-166; Ivo Goldstein, *Croatia: A History*, (Londra: C. Hurst & Co., 2004), s. 46; James Minahan, *Miniature Empires: A Historical Dictionary of the Newly Independent States*, (New York: Routledge, 2013), s. 60.

23 Pavao Ritter Vitezovic, *Croatia Rediviva: Regnante Leopoldo Magno Caesare*, (Zagreb, 1700); Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, s. 73.

24 "Pavao Ritter Vitezović", <<http://www.moljac.hr/biografije/vitezovic.htm>>, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2015).

25 Bu tepki o kadar güçlüydü ki Joseph'in halefi olan II. Leopold döneminde (1790-1792) Latince yeniden imparatorluk idaresinin ana dili olarak kabul edilmiştir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, ss. 89-90.

bul etmiştir (1827). Bu dönemde Sabor'da etkin olan Hırvat aristokrasisinin önemli oranda Macar, Alman ve İtalyan ailelerden oluştuğunu belirtmek gerekir.²⁶

Hırvat soylularının Habsburg monarşisine karşı Macarlarla ittifak yapması bazı genç aydınlarca taviz olarak değerlendirilmiştir.²⁷ Bunlar arasında sivriyen Ljudevit Gaj (1809-1872), dil çalışmaları ile Hırvatistan'daki anti-Macar hareketin mimarı olmuştur. Etnik olarak Sloven-Alman kökenli bir aileden gelen Gaj (Gay), Alman filozof Johann Gottfried von Herder'in dil ile milleti özdeşleştiren çalışmalarından ve Slovak papaz Jon Kollar'ın Panslavist fikirlerinden etkilenmiştir.²⁸ Millî birlik için evvela standart bir yazı dilinin geliştirilmesi gerektiğini düşünen Gaj, 1830 yılında kaleme aldığı *Horvatça-Slavence Ortografisinin Temelleri*²⁹ adlı çalışmasında Çek ve Leh ortografilerine dayalı *Gajica* (Gayika) adlı yeni bir yazı biçimi geliştirmiştir.³⁰

Gaj, Hırvatça'nın (kendi adlandırmasıyla *Horvat-Slaven* dilinin) standardizasyonu için başlangıçta Kaykav lehçesini (*Kajkavski*) esas almıştır. Fakat Hırvatistan'ın Slavonya, Dalmaçya ve Voyna Krayina bölgelerinde ağırlıklı olarak *Štokav* lehçesi (*Štokavski*) konuşulduğu için Hırvatlığı ve Kaykav lehçesini temel alan bir hareketin Zagreb dışındaki bölgelere ulaşması zordu. Bu zorluğu fark eden Gaj, yayınlarında *Štokav* lehçesini de kullanmaya başlamış; Hırvat adının yerine ise diğer bölgesel kimlikleri kapsayacak şekilde İilir (*İlirski*) tabirini tercih etmiştir. Böylece İilirist düşüncesinin temellerini atan Gaj, 1835'den itibaren, kısaca *Danica Ilirska* olarak bilinen *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka* adlı bir haftalık gazete çıkarmış³¹; ayrıca dil çalışmalarına dair eserlerin basılıp dağıtılmasını sağlayan *Matica Ilirska* (1874'ten sonra *Matica Hrvatska*) adlı cemiyetin kuruluşunda yer almıştır. Gaj'ın yakın arkadaşı Vjekoslav Babukić ise (Neo-)Štokav lehçesine dayalı bir gramer kitabı (*Osnova slovnice slavjanske naręča ilirskoga*) yayınlamış ve bu yeni dile

26 Barbara Jelavich, *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), s. 304.

27 Aleksa Djilas, *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution, 1919-1953* (Cambridge: Harvard University Press, 1991), s. 22.

28 Barbara Jelavich, *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries*, s. 306.

29 Eserin orijinal künyesi: Ljudevit Gaj, *Kratka Osnova Horvatsko-Slavenskoga Pravopisaña, Poleg Mudrolubneh, Narodneh i Prigospodarneh Temelov i Znokov*, (Budim, 1830).

30 Elinor Despalatovic, *Ljudevit Gaj and the Illyrian Movement*, (Boulder: East European Quarterly, 1975).

31 Maria Rita Leto, "Danica Ilirska i Pitanje Hrvatskoga Književnog Jezika", *Slavica Tergestina*, Sayı: 11-12, Mayıs 2004, ss. 163-190.

“Slavca’nın İilir lehçesi” adını vermiştir. İlk İilirce grameri olma özelliği taşıyan kitap, Almanca (*Grundzüge der illirischen Sprachlehre*) ve İtalyanca (*Fondamenti della grammatica illirica*) olarak da yayınlanmıştır.³²

Öte yandan, aynı dönemde Sırp dilbilimci ve folklorist Vuk Stefanović Karadžić’in (1787-1864) Ştokav lehçesini konuşanları Sırp; Kaykav lehçesini konuşanları Sloven; Çakav lehçesini konuşanları Hırvat olarak kabul etmesi, bu halkları İilir olarak tanımlayan Gaj ile Karadžić arasında ideolojik çatışmaya yol açmıştır. Gaj, aynı dil sistemi içinde yer alan üç lehçeden Ştokavca’nın bölgedeki en güçlü lehçe olduğunu kabul ederek İilirizm hareketine Ştokavca üzerinden yön vermeye devam etmiştir. Gaj (ve Kaykav lehçesini konuşan diğer İilistler), Ştokav lehçesini tercih etmek suretiyle aslında kendi anadilinden ve kültürel mirasından vazgeçmiştir.³³ Bu tercihiyle Gaj, bir bakıma Ştokavca konuşan Sırpı ve Kaykavca konuşan Slovenleri de İilirizm’e davet etmiştir.³⁴ Ayrıca Gaj ve Karadžić’in farklı amaçlarla da olsa Ştokav lehçesini esas alması, Hırvat ve Sırp milliyetlerini aynı dilsel temele oturtmuş ve modern Hırvatça ile Sırpça’yı karşılıklı anlaşılabilirlik açısından birbirine yakınlaştırmıştır.³⁵

Ne var ki Gaj’ın bütün Güney Slavlarını İilir adı altında bir araya getirme düşüncesi, Sırp ve Slovenler arasında yeterince rağbet görmediği³⁶ gibi, Hırvat adından ve Kaykav lehçesinden vazgeçmek istemeyen Hırvat soylularının da muhalefetiyle karşılaşmıştır.³⁷ Bununla birlikte, Hırvat soylularından Kont Janko Drašković hem *Matica Ilirska*’nın kuruluşuna öncülük ederek hem de Macarizasyon karşıtı çalışmalar³⁸ yaparak İilistlerin yanında yer almıştır. Drašković, Avusturya İmparatorluğu dâhilinde federal bir Güney Slav devleti-

32 Thomasz Kamusella, *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*, s. 225.

33 Aleksa Djilas, *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution, 1919-1953*, s. 24.

34 Hakan Demir, “XIX. Yüzyılda Hırvat İilirizm Hareketi”, s. 228.

35 Zdenko Zlatar, *The Poetics of Slavdom: The Mythopoetic Foundations of Yugoslavia*, (Almanya: Peter Lang, 2007), s. 783.

36 Mark Biondich, *Stjepan Radić, the Croat Peasant Party, and the Politics of Mass Mobilization, 1904-1928*, (Toronto: University of Toronto Press, 2000), s. 6.

37 Barbara Jelavich, *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries*, s. 308.

38 Janko Drašković, *Disertacija İliti Razgovor, Darovan Gospodi Poklisarom Zakonskim i Budućim Zakonotvorcem Kraljevinah Naših za Buduću Dietu Ungarsku Odaslanem, Držan Po Jednom Starom Domorodcu Kraljevinah Ovih*, (1832). Aynı eserin Almanca tercümesi için bkz. Janko Drašković, *Erinnerungen an die zum ungarischen Reichstag bestimmten Deputirten der Königreiche Kroatien und Slavonien. Ein Beitrag zur Würdigung des politischen Lebens im ungarischen Staatenvereine, von einem Alt-Kroaten*, (Leipzig: A. B. Liebeskind, 1834).

nin (Büyük İliırya) kurulmasından dahi söz etmiştir.³⁹ Drašković'in bu konuda bir istisna olduğunu belirten Vukceviç, İlistir düşünceye, sadece geleneksel-muhafazakâr çevrelerin değil liberal Hırvatların da şüpheyle yaklaştığını belirtmektedir.⁴⁰ Balkanların kadim halklarından İlirleri referans olarak ortaya çıkan bir hareketin kendilerini İlirlerin torunu olarak gören Arnavutları dışarıda bırakmış olması da ayrıca dikate şayandır.⁴¹

Gaj ve Drašković ile aynı dönemde, Josip Kušević tarafından Hırvat aristokrasisini ifade eden Horvatizm düşüncesi temelinde yerel özerkliği savunan eserler⁴² yayınlanmıştır. Ancak bu eserlerde, Hırvatlar için Macaristan'dan bağımsız bir siyasî yapı tahayyül edilmemiştir. Dolayısıyla Horvatizm, yarı-milliyetçi, yarı-Macarist bir hareket hüviyetindedir.⁴³ Benzer bir durum Gaj'ın İlirizm hareketi için de geçerlidir. İlirizm'in Hırvat dili ve edebiyatına katkısından dolayı Hırvat milliyetçiliğinin uyanışında önemli bir rol oynadığı kabul edilebilirse de bağımsızlıkçı ve Hırvatçı bir hareket olduğunu söylemek zordur. Zira Güney Slavları arasında standart bir dilin oluşturulmasına yoğunlaşan İlirizm, Hırvat kimliğinden çok İlir kimliğini vurgulayarak Hırvat milliyetinin geri plana itilmesine hizmet etmiştir. Bu bakımdan Gaj'ın 'Metternich'in adamı' ve İlirizm'in de bir 'Avusturya komplosu' olabileceği tartışılmıştır.⁴⁴ Viyana'nın İlistirlerin faaliyetlerine göz yumduğuna dikkat çeken Jelavich, İlirizm'in Avusturya'nın çıkarlarına hizmet eden bir hareket görünümünde olduğunu belirtmektedir.⁴⁵ Djilas'a göre de, İlirizm'in Macar milliyetçiliğinin yayılmasını engelleyen bir 'karşı güç' (*counterforce*) olarak Avusturya'nın desteğine mazhar olması gayet normaldir.⁴⁶

39 Aleksa Djilas, *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution, 1919-1953*, s. 24.

40 Ivo Vukceviç, *Croatia: Ludwig von Gaj and the 'Croats are Herrenvolk Goths' Syndrome*, s. 26.

41 Hüseyin Emiroğlu, *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu, 1989-2000*, (Ankara: Asil Yayın, 2010), s. 84.

42 Örneğin, Josip Kušević, *De Municipalibus Iuribus et Statutis Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*, (Zagreb: Typis Franc Sappan, 1830).

43 Ivo Vukceviç, *Croatia: Ludwig von Gaj and the 'Croats are Herrenvolk Goths' Syndrome*, s. 225.

44 Ivo Vukceviç, *Croatia: Ludwig von Gaj and the 'Croats are Herrenvolk Goths' Syndrome*, ss. 25-31.

45 Barbara Jelavich, *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries*, s. 307.

46 Aleksa Djilas, *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution, 1919-1953*, s. 24.

İlirist düşünceye karşı çıkararak Macar kültürünün devamını tercih eden Macarofil Hırvat soyluları, 1841'de Macar-Hırvat Partisi'ni (*Hrvatska-Ugarska Stranka*) kurmuş; başlangıçta apolitik görünen İliristler de İlir Partisi (*Ilirska Stranka*) çatısı altında bir araya gelmiştir.⁴⁷ Viyana yönetimi, 1843'te Macar politikacıları yatıştırmak için İlir adının kullanımını yasaklayınca İlir Partisi, 'halk' anlamına gelen *narodna* kelimesini kullanarak faaliyetlerini yürütmeye devam etmiştir.⁴⁸ İliristler, 1848 Devrimleri sırasında Alman asimilasyonu tehlikesine karşı Çek aydınlar tarafından gündeme getirilen Avustroslavizm düşüncesini benimseyerek Hırvatistan'ın Slovenya ve Voyvodina ile birlikte Avusturya İmparatorluğu dâhilinde federe bir devlete sahip olmasını savunmuştur. Bu doğrultuda Habsburg monarşisinin devamını tercih eden İliristler, 1848 devrimleri sırasında Macaristan'a karşı Avusturya'nın yanında yer almıştır. İliristler böylece Macar milliyetçi hareketinin bastırılmasına yardımcı olmuş ancak savundukları tezlerin aksine, Habsburg idaresinin 1849-1860 döneminde uyguladığı Cermenist politikaların önünü açmışlardır.⁴⁹ İlirizm'in dönemin şartları uyarınca realist davrandığı, kültürel uyanış yoluyla dolaylı olarak Habsburg monarşisinin altını oyduğu, bu bakımdan pragmatist, proto-Yugoslavist bir hareket olduğu da söylenebilir.⁵⁰

Bu arada 1850'de Viyana'da bir araya gelen Sırp ve Hırvat dilbilimciler, bölgede konuşulan en popüler lehçenin teşviki yoluyla Güney Slavları arasında ortak bir edebiyat dilinin oluşturulması konusunda bir anlaşma imzalamıştır. Viyana Edebiyat Anlaşması (*Književni Dogovor*) olarak anılan ve Ştokav lehçesine dayalı standart bir Sırp-Hırvat edebiyat dilinin oluşmasına katkı sağlayan bu anlaşma, Ljudevit Gaj tarafından imzalanmamış ve diğer birçok Hırvat dilbilimci tarafından şüpheyle karşılanmıştır.⁵¹ En başta, anlaşma uyarınca oluşturulacak yeni dilin isimlendirilmesi konusunda fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Anlaşmanın mimarı olarak bilinen Sırp dilbilimci Vuk Karadžić yeni dil için 'Sırpça' tabirinde ısrar ederken Hırvat Meclisi Sabor, bu dilin 'Güney Slav dili' anlamında 'Yugoslavca' olarak adlandırılmasına karar vermiştir. Sabor'un

47 Aleksa Djilas, *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution, 1919-1953*, s. 25.

48 Barbara Jelavich, *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries*, ss. 307-308.

49 Hakan Demir, "XIX. Yüzyılda Hırvat İlirizm Hareketi", s. 235.

50 Aleksa Djilas, *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution, 1919-1953*, s. 25.

51 Viyana Edebiyat Anlaşması; Vuk Stefanović Karadžić, Đuro Daničić, Franc Miklošić, Ivan Kukuljević Sakcinski, Dimitrije Demeter, Ivan Mažuranić, Vinko Pacel ve Stjepan Pejaković tarafından imzalanmıştır.

kararını nakzeden Avusturya yönetimi, yeni dil için 'Sırpça-İlirce' tabirinin kullanılacağını ilan etmiştir.⁵²

1861'de Eugen Kvaternik ile birlikte Haklar Partisi'ni (*Stranka Prava*) kuran ve siyasî kariyerinin yanı sıra Hırvatçanın özgünlüğü üzerine de çalışmalar yapan Ante Starčević, Hırvatça ile Sırpça'nın birleştirilmesini "Hırvat millî kimliğinin teslimi" olarak yorumlamıştır.⁵³ İllirist düşüncüyü de reddederek Hırvatlığı merkeze alan Starčević, Sırp'ları 'Ortodoks Hırvat', Slovenleri ise 'dağlı Hırvatlar' olarak tanımlamıştır.⁵⁴ Starčević, bu düşünceleriyle Hırvatistan'ın bağımsızlığına yönelik söylemlerin öncülüğünü yapmış ve sadece bugünkü Hırvatistan'ı değil, Bosna Hersek, Slovenya ve Sırbistan'ı da kapsayan bir *Büyük Hırvatistan* devleti hayal etmiştir.⁵⁵

Aynı dönemde Hırvat kimliğini ilgilendiren bir diğer hareket de Josip Juraj Strossmayer ile Franjo Rački tarafından ortaya atılan Güney Slav birliği (*Yugoslavizm*) düşüncesidir. İllirizmden etkilenmekle birlikte İllir tabirinin yapay ve yabancı olduğunu iddia eden Strossmayer, Hırvatların monarşik bir Yugoslav federasyonu içerisinde var olmalarını savunmuştur.⁵⁶ Fakat 1878'de Bosna Hersek'in Avusturya tarafından ilhak edilmesi Yugoslavist düşüncenin zayıflayıp bağımsızlıkçı fikirlerin ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. 1904'te Antun ve Stjepan Radić kardeşler tarafından kurulan Hırvat Halkçı Köylü Partisi (*Hrvatska Pučka Seljačka Stranka*), Sırp'ların egemen unsur olacağı gerekçesiyle Yugoslavist düşünceye ve bu çerçevede kurulacak olan Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı'na karşı çıkmıştır. Nitekim anılan krallık 1918'de resmen kurulmuş ve Sırp Karacorçević Hanedanı tarafından yönetilmiştir. Krallığın resmî dili 1921 Anayasası'nda Sırpça-Hırvatça-Slovençe (*Srpskohrvatskislovenski*) olarak belirtilmiştir. Fakat birleştirilmeye çalışılan bu üç dilden ikisi (Sırpça ve Hırvatça) birbirine çok yakın olmakla birlikte Slovençe diğerlerine nazaran farklılıklar arz etmekteydi; Sırbistan'ın güneyinde konuşulan dil (bugünkü Makedonca) ise Sırpça-Hırvatça'dan ziyade Bulgarca'ya yakındı. Dolayısıyla

52 Zdenko Zlatar, *The Poetics of Slavdom: The Mythopoetic Foundations of Yugoslavia*, s. 785.

53 Robert D. Greenberg, *Language and Identity in the Balkans: Serbo-Croatian and Its Disintegration*, (New York: Oxford University Press, 2004), ss. 27-28.

54 Charles Jelavich ve Barbara Jelavic, *The Establishment of the Balkan National States: 1804-1920*, (Seattle: University of Washington Press, 2000), s. 252.

55 Mario S. Spalatin, "The Croatian Nationalism of Ante Starčević, 1845-1871", *Croatian Studies Journal*, Cilt: 16, 1975, ss. 19-146; Tomislav Markus, "Društveni Pogledi Ante Starčevića", *Časopis za Suvremenu Povijest*, Cilt: 41, Sayı: 3, 2009, ss. 827-848.

56 Alex J. Bellamy, *The Formation of Croatian National Identity: A Centuries-old Dream*, ss. 44-45.

resmî dilin reel temelde bütünleştirilmesi gücü. Nitekim Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı 1929'da Yugoslavya Krallığı adını almış fakat "Balkan Slavlarının kendilerini aynı ulusun parçası olarak gördüklerine dair hiçbir kanıt yokken"⁵⁷ etnolinguistik bütünleşme ve de bu bütünleşmeyi benimseyen bir 'Yugoslav ulusu' meydana getirmek mümkün olmamıştır.⁵⁸

1928'de Stjepan Radić ile birlikte beş Hırvat milletvekilinin bir Sırp milletvekili tarafından öldürülmesi, Hırvat milliyetçilerinin Belgrad'dan bağımsız olma arzusunu körüklemiştir. 1939'da Yugoslavya Krallığı dâhilinde özerk bir Hırvatistan Banovinası⁵⁹ teşkil edilmişse de Hırvat milliyetçiliği yükselmeye devam etmiştir.⁶⁰ 1920'lerin sonunda kurulan Ustaşa Hırvat Devrimci Hareketi (*Ustaša-Hrvatski Revolucionarni Pokret*) Hırvat milliyetçiliğinin zirvesi olmuştur. Nasyonal Sosyalizm'den beslenen Ustaşa ideolojisine göre aslen bir Cermen kavmi (Got) olan Hırvatlar, yedinci-sekizinci yüzyıllarda Slavların Balkanlara akın etmesiyle birlikte Slavlaşmışlardı; aslen Katolik olan Sırlar, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu döneminde maddî çıkarları için kendi dinlerine ihanet ederek Ortodoksluk dinine dönmüşlerdi; Bosna, Hersek ve Sancak'ta yaşayan Boşnak adlı Hırvatlar ise Osmanlı döneminde siyasî ve iktisadî otonomilerini korumak için takdire şayan bir taktikle İslam'ı seçmişti.⁶¹ Bu düşünceler, on sekizinci yüzyılda Pavao Ritter Vitezović tarafından dile getirilen "Bütün Slavlar Hırvattır." iddiasının farklı bir versiyonudur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya'nın Nazi Almanyası tarafından işgali ile birlikte 1941'de Bosna, Hersek ve Srem bölgelerini de içine alan bir Bağımsız Hırvat Devleti (*Nezavisna Držva Hrvatska*) kurulmuştur. Almanya ve İtalya'nın yarı-protectorası hükmündeki bu devletin idaresine Ante Pavelić liderliğindeki Ustaşa rejimi getirilmiştir. Ustaşa rejiminin İkinci Dünya Savaşı sırasında yüz binlerce Sırp, Yahudi ve Çingene'yi katlettiği, çok sayıda insanı göç ettirdiği, ayrıca Ortodoks Sırları Katolik mezhebine geçmeye zorladığı, bununla birlikte Müslüman Boşnaklara dokunmayıp bilakis onlarla iş birliği

57 Eric Hobsbawm, *Sermaye Çağı, 1848-1875*, (Ankara: Dost Kitabevi, 1998), s. 100, alıntı Hüseyin Emiroğlu, *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu, 1989-2000*, s. 84.

58 Thomasz Kamusella, *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*, ss. 51-52.

59 Oblastların yerini alan vilayetler.

60 Mark Biondich, *Stjepan Radić, the Croat Peasant Party, and the Politics of Mass Mobilization, 1904-1928*, s. 239.

61 John K. Cox, "Ante Pavelic and the Ustaša State in Croatia", içinde Bernd J. Fischer (Ed.), *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of South-Eastern Europe*, (West Lafayette: Purdue University Press, 2007), s. 208.

yaptığı iddia edilmiştir.⁶² Bu iş birliği, Sırlara karşı geliştirilen pragmatik bir ittifak olarak görülebilir.

Ustaşa İdaresindeki Bağımsız Hırvat Devleti'nin Dil Politikası (1941-1945)

Bağımsız Hırvat Devleti (BHD), Hırvat millî kimliğinin inşasında Hırvatça'ya özel önem atfetmiştir. BHD hükümetinin Din ve Eğitim Bakanı Mile Budak tarafından 18 Nisan 1941 tarihinde yayımlanan kararname ile bütün mahkemelerde "saf Hırvat dilinin kullanılması ve yabancı ifadelerin mümkün mertebe Hırvatça ifadelerle değiştirilmesi" talep edilmiştir. Budak, 'yabancı ifadeler'le ne kastettiğini şu cümlelerle izah etmiştir: "[Yugoslavya döneminde] Sırlar, Hırvat olan herşeyi, özellikle de Hırvat kültürü, dili ve edebiyatını yozlaştırıp tahrif ettiler. Dil alanında, Sırpçaya özgü kelimeler ithal ederek güzelim Hırvat kelimelerini yok etmek için her türlü barbarlığı, özellikle Türkçe tabirleri [dilimize] soktular."⁶³

BHD hükümeti Sırların tercih ettiği Kiril alfabesinin kullanılmasını yasaklamış; böylece Latin alfabesi, Hırvatlarla Sırların farklılığını vurgulamının en temel sembolü olmuştur.⁶⁴ Hırvat Devlet Dil Ofisi (*Hrvatski Drzavni Ured za Jezik*) kurularak hükümetin doğrudan dil planlamasına müdahale edebilmesi amaçlanmıştır. Zagreb Üniversitesi ve Hırvat Bilim-Sanat Akademisi ile işbirliği yapması öngörülen Dil Ofisi, yeni bir Hırvat ortografisi (yazım biçimi) geliştirmek, konuşma ve yazı dili hakkında tavsiyelerde bulunmak ve ülke çapında yayınlanan eserleri dil ve imla bakımından kontrol etmekle görevlendirilmiştir. BHD hükümeti, Ante Starčević'in hazırladığı sisteme dayanarak Hırvat dilinin ruhuna hitap edecek yeni bir Hırvat ortografisinin oluşturulmasını talep etmiştir. Bununla birlikte, Dil Ofisi'nin başkanı Blaz Jurišić daha ılımlı bir yaklaşım benimsemiştir. Jurišić, 1918-1940 döneminde Hırvatça'ya sokulan

62 Rory Yeomans, *Visions of Annihilation: The Ustasha Regime and the Cultural Politics of Fascism, 1941-1945*, (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2013). 1970 sonrası dönemde yeniden yükselişe geçen Hırvat milliyetçi hareketi, Ustaşa rejiminin Yahudilere ve Sırlara karşı sistematik kitlesel katliamlar yapmadığını, bu iddianın Hırvat ulusunu aşağılamak için Sırlar ve Sosyalist Yugoslavya rejimi tarafından uydurulduğunu savunmuştur. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Caner Sancaktar, "1980 Sonrası Yugoslavya'da Sırp ve Hırvat Milliyetçiliği", *Uluslararası Balkan Kongresi: Balkan Milletleri Arasında Etkileşim*, 2009, s. 95.

63 Rory Yeomans, *Visions of Annihilation: The Ustasha Regime and the Cultural Politics of Fascism, 1941-1945*, s. 264.

64 Thomasz Kamusella, *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*, s. 90.

Sırpça kelimelerin temizlenerek Hırvat dilinin saflaştırılmasını desteklemekle birlikte, Hırvatça'nın standartlaştırılması konusunda önceki dönemlerde yapılan çalışmaların göz ardı edilmesine karşı çıkmıştır.⁶⁵ Tamamen morfoloji ağırlıklı bir ortografinin Hırvat eğitim sistemine ve ekonomisine zarar vereceğini savunan Jurišić, bu anlamda Starčević'in geliştirdiği ortografinin radikal olduğunu; 1918'de Dragutin Boranić tarafından geliştirilen ortografinin daha uygun olacağını belirtmiştir. Daha da önemlisi Jurišić, Hırvatça'yı Sırpça'dan farklılaştırma sürecinin sunî olarak hızlandırılmamasını, doğal bir tekâmül seyri içinde gerçekleşmesini savunmuştur.⁶⁶ BHD Hükümeti'nin 1941-42 eğitim yılına yetişmesini istediği "Hırvat ve Sırp Edebiyat Dilleri Arasındaki Farklar" adlı eserin yazarları (Guberina ve Krstić) da hükümetin radikal dil reformuna karşı çıkmıştır. Dil uzmanlarının reform konusunda ayak sürüdüğünü gören BHD hükümeti, inisiyatifini eline alarak 10 Ağustos 1941'de Hırvatça'nın saflaştırılması ile ilgili bir beyanname yayınlamıştır. Bizzat Pavelić tarafından imzalanan beyannamenin birinci maddesinde Hırvatça'nın dünyadaki diğer bütün dillerden farklı olduğu vurgulanmıştır.⁶⁷

BHD Hükümeti, başlangıçta savunduğu gibi Starčević'in programını kabul etmiş ancak halen resmî bir ortografi ortaya konulmadığı için, daha doğrusu bu işle görevlendirilen Guberina ve Krstić'in geliştirdiği ortografi projesi ılımlı olduğu gerekçesiyle rafa kaldırıldığı için, Hırvat yazarlar arasında hem morfolojik hem ortografik anlamda bir kaos yaşanmaya başlamıştır. Devlet Dil Ofisi, ılımlı bir ortografi benimseyerek bu kaosu sona erdirmeye çalışmıştır.⁶⁸

Sonuç olarak BHD Hükümeti, Hırvat ulusunun inşasında dili ideolojik bir manevra alanı olarak kullanmak istemiş fakat yüzyıllardır birbirine yakınlaşmış olan Sırp ve Hırvat dillerini radikal biçimde birbirinden uzaklaştırma projesi, dil ve iletişim alanında kesintilere yol açacağı düşüncesiyle desteklenmemiştir. Hırvat dilbilimciler, zaten Hırvatistan'da yoğun olarak kullanılmayan Kiril alfabesinin yasaklanması ve bir kısım teknik jargonun saflaştırılması gibi kitlesel etki bakımından radikal olmayan teşebbüsleri desteklemiş ancak bun-

65 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, San Diego State University, 2011), ss. 98-99.

66 Marko Samardžija, *Hrvatski Jezik, Pravopis i Jezična Politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, (Zagreb: Hrvatska Sveučilišta, 2008), ss. 35-46, alıntı Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, ss. 99-102.

67 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, s. 100.

68 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, s. 101.

ların dışındaki büyük çaplı dil reformuna taraftar olmamışlardır.⁶⁹

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Dil Eksenli Hırvat Milliyetçiliği

Almanya, İkinci Dünya Savaşı'nda mağlup olarak Balkanlar'dan çekilmiş ve daha önce krallıkla idare edilen Yugoslavya, sosyalist bir federasyon temelinde yeniden tesis edilmiştir. 1945 yılında kabul edilen Yugoslav anayasasında Sırp, Hırvat, Sloven ve Makedon uluslarının eşitliği teminat altına alınırken yeni Yugoslavya rejimi, Yugoslav millî kimliğini simgeleyecek bir Sırp-Hırvat dilinin kullanılmasını teşvik etmiştir.⁷⁰ 1956 yılında Sırp ve Hırvat dil bilimciler arasında yapılan Novi Sad Anlaşması ile 1850'deki Viyana Edebiyat Anlaşması revize edilmiş⁷¹ ve biri Doğu, diğeri Batı olmak üzere iki varyantlı bir Sırp-Hırvat dili (*Srpskohrvatski*) geliştirilmiştir. Böylece Hırvatça, Batı varyantı adı altında yaşamaya devam etmiştir.⁷²

1960'lı yılların sonunda uluslararası politikada yaşanan yumuşama (*detant*) ve liberalleşme eğilimlerinin de etkisiyle Balkanlar'da milliyetçi uyanışlar gözlemlenmiştir. *Matica Hrvatska* adlı Hırvat kültürel kuruluşu, 1967 yılında yayınladığı bildirmede Hırvatça'nın müstakil bir dil olarak tanınmasını ve Sırpça'nın nüfuzundan korunmasını talep etmiştir.⁷³ Hırvatların siyasî, ekonomik ve kültürel talepleri 1971'deki Hırvat Baharı olayları ile zirve yapmıştır. 1980'li yılların sonunda Hırvat milliyetçiliğinin en önemli siması haline gelen Franjo Tuğman da bu dönemde Hırvat milliyetçi hareketine katılmıştır. Söz konusu hareket Tito hükümeti tarafından bastırılmış; *Matica Hrvatska* yasaklanmış ve Hırvat ortografisiyle ilgili çalışmalar piyasadan çekilmiştir. Bir şekilde yurt dışına çıkarılarak 1972'de Londra'da basılan *Londonac* adlı ortografi çalışması, Hırvat dil milliyetçiliğinin simgesi olmuştur.⁷⁴

Müteakip süreçte Tito yönetimi, Hırvat Baharı'nda dile getirilen taleplerin önemli bir kısmına yanıt vermiştir. 1974 tarihli yeni Yugoslav anayasasında Hırvatça devletin resmî dillerinden biri olarak kabul edilmiştir. Lakin Sırp ve

69 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, s. 102.

70 Ksenije Cvetković-Sander, *Sprachpolitik und Nationale Identität im Sozialistischen Jugoslawien (1945-1991): Serbokroatisch, Albanisch, Makedonisch und Slowenisch*, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011).

71 Robert D. Greenberg, *Language and Identity in the Balkans: Serbo-Croatian and Its Disintegration*, s. 24.

72 Mitchell Young, "Croatian Language Policy: Establishing National Identity in the Era of Globalization", içinde Mitchell Young, Eric Zuelow, Andreas Sturm (Ed.), *Nationalism in a Global Era: The Persistence of Nations*, (New York: Routledge, 2007), s. 181.

73 "Deklaracija o Nazivu i Položaju Hrvatskog Književnog Jezika", *Telegram*, 17 Mart 1967.

74 Keith Langston ve Anita Peti-Stantić, *Language Planning and National Identity in Croatia*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014), s. 110.

Hırvat dil bilimciler arasındaki tartışmalar 1980'li yıllarda da devam etmiştir.⁷⁵ İki dil arasındaki leksikografik farklılaşmaların artmasıyla birlikte sözlüklerde ve günlük dilde kullanılan kelimeler, kişilerin milliyetini ve siyasî pozisyonunu belirler hale gelmiştir. Örneğin, 'nogomet' (ayaktopu) yerine 'fudbol' kelimesini kullanan bir kişi, Sırp kimliğini ifade etmiş olurken 'nogomet' yerine 'fudbol' kelimesini kullanan bir Hırvat ise birleşme taraftarı (üniterist), hatta hain olarak yaftalanabilirdi.⁷⁶ Ayrıca bazı kelimelerin kullanılması yasaklanmıştır. Örneğin, Ivan Šreter adlı hekim, Yugoslavya Halk Ordusu'nun subaylarına *oficir* yerine *časnik* dediği için 1987'de 50 gün hapse mahkûm edilmiştir.⁷⁷ Bu örnekler, Balkanlarda dilin nasıl bir siyasallaşma sürecinden geçtiğinin en somut göstergelerindedir.

Hırvatistan'ın 1990 Sonrası Dil Politikaları

Yugoslavya'nın dağılıp Hırvatistan'ın bağımsızlığını kazanmasını takip eden 10 yıl zarfında Hırvatistan siyasetinin temel aktörü, radikal milliyetçi Franjo Tuđman liderliğindeki Hırvat Demokratik Birliği'ydi (HDZ-*Hrvatska Demokratska Zajednica*). HDZ Hükümeti, Hırvat halkının milliyetçi duygularını canlı tutmak adına entelijansiyayı etkin biçimde kullanmış ve Bağımsız Hırvat Devleti (1941-45) dönemindeki kadar yoğun olmasa da dil hususuna önem vermiştir.⁷⁸ Bu doğrultuda ilk olarak Temmuz 1990'da bir dizi anayasal ve yasal değişiklik yapılmıştır. Hırvatça, Hırvatistan'ın resmî dili ilan edilirken Sırpça resmî dil olmaktan çıkarılmıştır. Bağımsız Hırvat Devleti dönemindeki gibi "Dilde Saflaşma Programı" başlatılarak Hırvat dilindeki Sırpça kelimelerin temizlenip saf bir Hırvat dilinin meydana getirilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda yeni bir milliyetçi tarih üretmek adına sosyalist Yugoslavya rejimine ve Partizan Hareketi'ne ait sembol ve isimler de değiştirilmiştir. "Faşizm Kurbanları Meydanı" yerine "Hırvat Kahramanları Meydanı", "Tito Meydanı" yerine "Jelačić Meydanı" denmiştir.⁷⁹

75 Bernhard Gröschel, *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik: mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, (Münih: Lincom Europa, 2009).

76 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, s. 105.

77 Mario Grčević, "Some Remarks on Recent Lexical Changes in the Croatian Language", içinde Radovan Lučić (Ed.), *Lexical Norm and National Language: Lexicography and Language Policy in South-Slavic Languages after 1989* (Münih: Otto Sagner, 2002), s. 151.

78 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, ss. 107-108.

79 Caner Sancaktar, "1980 Sonrası Yugoslavya'da Sırp ve Hırvat Milliyetçiliği", s. 99.

22 Aralık 1990 tarihinde kabul edilen yeni Hırvatistan Anayasası'na göre "Hırvatistan Cumhuriyeti, Hırvat ulusunun ulusal devleti olarak kuruludur ve vatandaşı olan diğer ulusların ve ulusal azınlıkların devletidir." Bu dışlayıcı tanım ülke bayrağındaki amblemlerle de güçlendirilmiştir (11. madde). Azınlık dillerini konuşanların haklarının güvence altına alındığı belirtilmekle birlikte, ülke sathında resmî dilin Hırvatça olduğu ve Latin alfabesinin kullanılacağı ifade edilmiştir (12. madde).⁸⁰ Anayasada vatandaş olarak kabul edilen diğer ulusal azınlıklar; Sırp, Müslümanlar (Boşnaklar), Slovenler, Çekler, Slovaklar, İtalyanlar, Macarlar, Museviler ve diğerleri olarak sıralanmıştır. Böylece Hırvatistan içinde yaşayan Sırp'ları 'kurucu ulus' statüsünden 'ulusal azınlık' statüsüne düşüren yeni Hırvat Anayasası, 1991 yılında başlayan Hırvat-Sırp iç savaşının bir bakıma hukuksal zeminini oluşturmuştur.⁸¹ Nitekim Hırvatistan Meclisi, 19 Mayıs 1991 tarihinde yapılan ve Sırp'ların boykot ettiği referanduma dayanarak 25 Haziran 1991 tarihinde Hırvatistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan ettikten sonra Hırvatlarla Sırp'lar arasında çetin çatışmalar yaşanmıştır.⁸²

Hırvatistan, Yugoslavya'dan ayrıldıktan sonra etnik milliyetçiliğini meşurlaştırmak için küçük dilsel farklılıklar yaratıp bunları vurgulayan ilk Balkan devletidir.⁸³ Eski Hırvat dilini canlandırmak, yeni kelimeler türetmek, böylece Hırvat dilini Boşnakça, Sırpça, ve Karadağca'dan farklılaştırmak gibi hususlar bağımsızlık sonrası Hırvatistan siyasetinin önemli gündem maddeleri arasında yer almıştır.⁸⁴ Aralık 1990 ile Temmuz 2005 tarihleri arasında içinde 'dil' ifadesi geçen 223 yasa çıkarılmış fakat bunlarda daha ziyade anlaşmaların veya ölçü birimlerinin tercümesi gibi hususlar yer almış; özellikle dil reformunu ilgilendiren herhangi bir yasa çıkarılmamıştır.⁸⁵ 1995'te HDZ milletvekili Vice Vukojević tarafından Hırvat Millî Meclisi'ne (Sabor) sunulan iki kanun tekli-

80 Bilgehan Atsız Gökdağ, "Balkan Ülkelerinin Anayasalarında Dil Kullanımı ile İlgili Düzenlemeler", *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 7, Sayı: 4, Sonbahar 2012, s. 71.

81 Caner Sancaktar, "1980 Sonrası Yugoslavya'da Sırp ve Hırvat Milliyetçiliği", ss. 100-101.

82 Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *Balkans: A Post-Communist History*, (New York: Routledge, 2007), s. 201.

83 Tomislav Z. Longinovic, "Post-Yugoslav Emergence and the Creation of Difference", içinde Radmila Gorup (Ed.), *After Yugoslavia: The Cultural Spaces of a Vanished Land* (Stanford: Stanford University Press, 2013), s. 152.

84 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, s. 107.

85 Mitchell Young, "Croatian Language Policy: Establishing National Identity in the Era of Globalization", s. 188.

finde, Bağımsız Hırvatistan Devleti dönemindeki gibi bir Devlet Dil Ofisi'nin kurulması, bahsedilen dönemde hazırlanan etimolojik ortografiye geri dönülmesi, Hırvatça'nın katı biçimde saflaştırılması, yabancı kelimeleri kullananların cezalandırılması öngörülmüştür. Söz konusu kanun teklifleri, aşıırı zleştirmeci (*purist*) politikalar öngördüğü için kamuoyu ve siyasiler nezdinde kabul görmeyerek Sabor tarafından reddedilmiştr.⁸⁶

Bununla birlikte, Hırvatça'nın ülkedeki siyasî ve ekonomik faaliyetlerin merkezine yerleştirdiği görülmektedir. 1993'te çıkarılan yasaya göre, ülke dâhilinde faaliyet gösteren bütün kurum, kuruluş ve siyasî partilerin (uluslararası nitelikte veya azınlık gruplarına ait olsa bile) Hırvatça bir isim kullanması gerekmektedir. Yabancı bankalarda en azından bir yönetim kurulu yesinin Hırvatça konuşması, mal raporların, birleşme başvurularının, radyo spektrumu kiralama tekliflerinin, vergi ve her türlü gelir-gider belgelerinin Hırvatça yazılması talep edilmektedir. Bu yöndeki yasa ve düzenlemeler, azınlık dillerini dışlarken Hırvatça'nın merkez statüsünü güçlendirmiştir.⁸⁷

Bu bağlamda, Istria bölgesinde resmî olarak iki dilin (İtalyanca ve Hırvatça) kullanılması, devletin kültürel bütünlüğüne tehdit olarak değerlendirilmiştr.⁸⁸ Tabii, merkez hkmet açısından asıl sorun İtalyanca'dan ziyade Sırpça konuşan azınlıktı. Hırvatistan'ın Doğu Slavonya, Baranya ve Batı Srem bölgelerinde nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve 1991-1995 yılları arasında Hırvatistan'dan bağımsız olma arzusuyla Krayina Cumhuriyeti adı altında özerklik ilan eden Sırp lar, bölgelerindeki okullarda çocuklarının Sırpça eğitim almasını talep etmiştr. Zagreb hükümeti haliyle bu yöndeki taleplere olumlu yaklařmamıř⁸⁹ ancak Sırp ayrılıkçılığı bastırılıp ülkenin tamamında egemenlik tesis edildikten sonra hkmet, 12 Kasım 1995 yılında imzalanan Erdut Anlaşması ile Sırp ların yaşadığı bölgelerde temel hürriyetleri güvence altına almayı taahhüt etmiştr.⁹⁰ Bu kapsamda 1996 yılında Sırp azınlık için okul-

86 Keith Langston ve Anita Peti-Stanti, *Language Planning and National Identity in Croatia*, s. 141.

87 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, s. 110.

88 Anita Skelin Horvat, "Language Policy in Istria, Croatia – Legislation Regarding Minority Language Use", *Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies*, Sayı: 3, 2013, s. 47-64.

89 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, s. 110-111.

90 "Basic Agreement on the Region of Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium (Erdut Agreement)", <<http://peacemaker.un.org/croatia-erdutagreement>>, (Erişim Tarihi: 20

lar açılmış ancak devam eden Sırp-Hırvat gerginliğinden ötürü sadece Gorski Kotar'da derslere başlanabilmiştir.⁹¹

Hırvat Millî Mücadelesi'nin (*Domovinski Rat*) sona ermesiyle birlikte Tudjman liderliğindeki HDZ, ideolojik olarak milliyetçi sağ çizgiden daha ılımlı sosyal muhafazakâr bir çizgi benimsemeye başlamış ve yönünü yeniden Avrupa'ya çevirmiştir.⁹² 1996 yılında Avrupa Birliği Çerçeve Anlaşması'nı imzalayan Hırvatistan, 1997'de AB Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'nı imzalandıktan sonra azınlık haklarında daha fazla iyileştirme yapmak durumunda kalmıştır. 1990 Anayasası'nda 8 ulusal azınlık sıralanırken 1997 yılında bu sayı 10'a çıkarılmıştır. 2000 yılında, azınlık dillerinin kullanımı ve bu dillerde eğitim alma hakkına dair iki kanun çıkarılmış; bu doğrultuda, başta Sırpça olmak üzere azınlık dillerinde eğitim veren okullar resmen açılabilmiştir.⁹³

Hırvatistan'ın Avrupa Birliği Üyeliği Ve Bu Süreçte Takip Ettiği Dil Politikası

2001 yılında Avrupa Birliği ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalayan Hırvatistan, 2003 yılında AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avusturya'nın desteği ile 2005 yılında başlayan üyelik müzakereleri, 9 Aralık 2011'de imzalanan katılım anlaşmasıyla nihayete ermiş ve 22 Ocak 2012 tarihindeki referandumda Hırvat halkı, AB üyeliği lehine yüzde 66 oranında 'evet' oyu vermiştir.⁹⁴ Böylece Hırvatistan, 1 Temmuz 2013 itibarıyla AB'nin 28. üyesi olmuştur. AB üyelik süreci, hem Hırvatistan siyasetinde hem Hırvat milliyetçiliğinde ciddi bir dönüşümü beraberinde getirmiştir.⁹⁵ Bu dönüşüm, ekonomik çıkarları

Ağustos 2015); Albert Bing, "Put do Erduta: Položaj Hrvatske u Međunaradnoj Zajednici 1994-1995 i Reintegracija Hrvatskog Podunavlja", *Scrinia Slavonica*, Cilt: 7, Sayı: 1, Eylül 2007, ss. 371-404.

91 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Siniša Tatalović ve Slobodan Uzelać, *Skolska Autonomija Srba u Hrvatskoj*, (Zagreb: SKD Prosvjeta, 1996).

92 Lalović, HDZ'nin totaliter eğilimleri devam etse bile ideolojik olarak Hırvat devletini ve toplumunu şekillendirebilecek kadar güçlü olmadığını belirtmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; Dragutin Lalović, "O Totalitarizm Značajkama Hrvatske Države", *Politička Misao*, Cilt: 37, Sayı: 1, Mayıs 2000, s. 204.

93 Siniša Tatalović, "Nacionalne Manjine i Republici Hrvatskoj", *Politička Misao*, Cilt: 38, Sayı: 3, 2001, ss. 95-105; Siniša Tatalović, "Nacionalne Manjine i Hrvatska Demokracija", *Politička Misao*, Cilt: 43, Sayı: 2, 2006, ss. 159-174.

94 Haluk Özdemir, *Avrupa Mantığı: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012), ss. 295.

95 Dejan Jović, "Turning Nationalists into EU Supporters: The Case of Croatia", içinde Rupnik Jacques (Ed.), *The Western Balkans and the EU: 'The Hour of Europe'*, (Paris: European Union Institute for Security Studies, 2011), ss. 33-45.

siyasî çıkarlarının önüne geçiren ve istikrara giden yolun tarihsel husumetleri unutup çözmekten geçtiğine inanan bir 'Avrupa mantığı'nın sonucu olarak görülebilir.⁹⁶ Bu mantık sayesinde bir dönemin ateşli milliyetçileri, Avrupa taraftarına dönüşmüştür.⁹⁷ Hırvat Kilisesi dahi siyasî ortama ayak uydurarak Avrupa Birliği'ne katılım sürecine ilişkin eleştirilerini zamanla yumuşatmıştır.⁹⁸

Söz konusu dönüşüme paralel olarak, Hırvatistan'ın dil politikalarını AB kriterlerine adapte ettiği görülmektedir.⁹⁹ 2006-2010 yılları arasındaki AB ilerleme raporları incelendiğinde, ülkede genel olarak azınlıkların kültürel haklarına ilişkin yasaların tatmin edici biçimde uygulandığı; bilhassa Sırp azınlığa kendi dilinde ve alfabesinde eğitim verildiği belirtilmektedir.¹⁰⁰ Bununla birlikte, devlet radyo ve televizyonlarında azınlık dillerinde program yapımı ve yayımı konusunda yeterince ilerleme kaydedilmediğine dikkat çekilmektedir.¹⁰¹ 2010 yılında, anayasada tanınan ulusal azınlık sayısı 10'dan 22'ye çıkarılarak önemli bir aşama kaydedilmiştir. Nitekim AB'nin 2011 ve 2012 yıllarına ait raporlarında dille ilgili hususlara değinilmemekte; genel olarak Hırvatistan'ın azınlık hakları konusunda önceki yıllardan daha iyi durumda olduğu ifade edilmektedir.¹⁰²

AB'ye üyelik sürecinde Hırvatistan'da azınlık dillerinin kullanımına dair katı tutum değişmekle birlikte, Hırvatça'nın uluslararası statüsü ve standardizasyonu ile ilgili tartışmalar son bulmamıştır. Özellikle Hırvatça'nın AB dillerinden biri olarak tanınması hususunda ısrar edilmiştir. AB inisiyatifleri tarafından eski Yugoslav cumhuriyetlerine yönelik olarak resmî evrak tercü-

96 Haluk Özdemir, *Avrupa Mantığı: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*, ss. 396-397.

97 Dejan Jović, "Turning Nationalists into EU Supporters: The Case of Croatia", ss. 33-45.

98 Lucian Leuştean, *Representing Religion in the European Union: Does God Matter?*, (New York: Routledge, 2013), s. 148.

99 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, s.111; Vanessa Pupavac, "Politics and Language Rights: A Case Study of Language Rights in Croatia", içinde Gabrielle Hogan-Brun ve Stefan Wolff (Ed.), *Minority Languages in Europe: Status, Framework Prospects*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003), ss. 213-237.

100 "Croatia 2006 Progress Report", *Commission of the European Communities*, SEC(2006) 1385, 8 Kasım 2006, s. 11.

101 "Croatia 2007 Progress Report", *Commission of the European Communities*, SEC(2007) 1431, 6 Kasım 2007, s. 13; "Croatia 2008 Progress Report", *Commission of the European Communities*, SEC(2008) 2694, 5 Kasım 2008, s. 13; "Croatia 2009 Progress Report", SEC(2009) 1333, 14 Ekim 2009, s. 14; "Croatia 2010 Progress Report", SEC(2010) 1326, 9 Kasım 2010, ss. 13-14.

102 "Croatia 2011 Progress Report", *Commission of the European Communities*, SEC(2011) 1200, 12 Ekim 2011, s. 12; "Comprehensive Monitoring Report on Croatia's State of Preparedness for EU Membership", *European Commission*, COM(2012) 601, 10 Ekim 2012, s. 7.

melerinin kolaylaştırılması ve tercüme maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla önerilen Sırpça-Hırvatça, Boşnakça-Hırvatça-Sırpça veya Boşnakça-Hırvatça-Karadağça-Sırpça gibi kolektif tanımlamalar kabul görmemiştir.¹⁰³

Bu arada Hırvat devlet kurumları, doğrudan müdahil olmamakla birlikte, Hırvatça'yı millî kimliğin sembolü olarak koruyup geliştirmeyi ihmal etmemiş; Hırvatça'nın Sırpça'dan ve Yugoslavya döneminde kullanılan Sırpça-Hırvatça'dan farklı bir dil olduğunu kanıtlamaya yönelik dil bilim çalışmaları desteklenmeye devam edilmiştir. Hükümet tarafından özellikle Hırvatça'ya özgü sözlük ve gramer kitaplarının yayınlanması teşvik edilmiştir. Bu dönemde ortaya konan dilbilim çalışmaları ve ders kitapları incelendiğinde; Hırvatça'nın uzun bir tarihsel sürekliliğe sahip olduğu, Batı kültür sahası içinde geliştiği vurgulanmakta; Rönesans'tan başlayan bir standardizasyon sürecinden söz edilmekte; on dokuzuncu yüzyılda gelişen Almanlaştırma ve Macarlaştırma politikalarına yönelik tepkiler ve bu bağlamda Ljudevit Gaj tarafından başlatılan reform girişimleri övgüyle anlatılmakta; söz konusu gelişim sürecinin Yugoslavya döneminde kesintiye uğratıldığı, bağımsızlıkla birlikte Hırvatça'nın yeniden hak ettiği konumuna yükseltilmeye çalışıldığı işlenmektedir.¹⁰⁴

Sonuç olarak, ülkede azınlık dillerine ilişkin politikaları temsil eden çeper dışsal etkilerle yumuşamış ancak Hırvat millî kimliğinin en önemli simgesi niteliğindeki Hırvatça'yı temsil eden çekirdek, sertliğini muhafaza etmektedir. Hırvatistan'da ortografi kitaplarının halen çok satanlar listesinin en üst sıralarında yer alması; medyada sık sık dilin doğru kullanımı ile ilgili tartışma programlarının yapılması; her ciddi yayınevi, gazete, radyo, televizyon ve benzeri kurumda redaktörlerin haricinde, kullanılacak dilin doğruluğunu ve saflığını önceden kontrol eden bir uzmanın (*lektor*) çalıştırılıyor olması¹⁰⁵, geç Hırvat uluslaşmasının dil unsuruyla konsolide edilmeye çalışıldığını göstermektedir.

Sonuç

Millî kimliklerin oluşumunda işlevsel bir araç olan dil, diğer Balkan uluslarında olduğu gibi Hırvat ulusunun inşasında da belirleyici bir unsur olmuştur.

103 Diana Stolac, "Iskazivanje Hrvatskoga Identiteta Nazivom Jezika", (Croatian Diaspora Congress, Zagreb, 23-26 Haziran 2014); Diana Stolac, "Expressing Croatian Identity through Language Designations", *Croatian Studies Review*, Cilt: 10, Sayı: 1, Ağustos 2015, s. 105.

104 Mitchell Young, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, ss. 107-116; Keith Langston ve Anita Peti-Stantić, *Language Planning and National Identity in Croatia*, ss. 115-212.

105 Mate Kapović, "Language, Ideology and Politics in Croatia", *Slavia Centralis*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2011, ss. 45-56.

Hırvatistan, Katolik mezhebini tercih etmiş olmasının etkisiyle kendisini Orta ve Batı Avrupa kültür sahasıyla özdeşleştirmiştir. Tarihsel süreçte ülkenin daha çok Macaristan, Venedik ve Avusturya'nın kültürel nüfuzuna maruz kaldığı görülmektedir. Nitekim ülkedeki ilk milliyetçi uyanışlar bu yabancı kültürlerin nüfuzuna tepki olarak gelişmiştir. En güçlü tepki ise Macar nüfuzuna yöneliktir.

Hırvatistan'daki anti-Macar hareketin mimarı olan Ljudevit Gaj, ortografik standardizasyona dayalı dilbilim çalışmaları ile ünlenmiştir. Gaj, standart bir dil oluşturarak bölgesel kimlikleri İilir adı altında bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Başlangıçta Kaykav lehçesi ile Çek ortografisini baz alan Gaj, daha sonra Sırp dilbilimci Vuk Karadžić'in görüşleri paralelinde Ştokav lehçesini benimseyerek Sırp, Hırvat ve Slovenleri İilirizm'e davet etmiştir. Ancak İilirizm; Sırp ve Slovenler arasında yeterince etkili olamamıştır. Avusturya İmparatorluğu'nun Cermenist dil politikalarına karşı Macarca'yı tercih eden Hırvat soyluları da Gaj'ın İilirizm düşüncesine şüpheyile yaklaşmıştır. Gerçekten de Gaj, Macar kültürünün nüfuzuna şiddetle karşı çıkarken Avusturya'nın (ve dolayısıyla Alman kültürünün) nüfuzuna karşı aynı tepkiyi göstermemiştir. Bunda Gaj'ın etnik olarak yarı-Alman kökenli olması rol oynamış olabilir. Dahası, Gaj ve diğer İilistler, 1848 Devrimleri sırasında Avusturya İmparatorluğu'nun yanında yer alarak Macar ayaklanmasının bastırılmasını sağlamışlardır. Bu durum, İilirizm'in Balkanlar'da Avusturya'nın çıkarlarına hizmet eden bir hareket olduğu izlenimi vermektedir.

Macar kültürünün nüfuzuna karşı çıkması ve bölgesel kimlikleri standart bir dil vasıtasıyla bir araya getirmeye çalışması bakımından İilirizm'in Hırvat milliyetçiliğine zemin hazırladığı yadsınamaz ancak tam manasıyla Hırvatçı ve bağımsızlıkçı bir hareket olduğunu söylemek de güçtür. Zira İilirizm, Hırvat adını kullanmayıp İilir tabirini vurgulamak suretiyle Hırvat kimliğini geri plana itmiştir. Böylelikle İilirizm, Hırvatlığı da içeren bir Güney Slav pannasyonizmine evrilmiştir. Benzetme yapmak gerekirse İilirizm, Orta Asya'daki Türkmen, Kazak, Kırgız, Özbek vb. unsurları 'Türk' olarak adlandırıp aralarında dil birliği sağlamaya çalışmaktan farksızdır. Bu anlamda Balkanlar'da Panslavizmin bir versiyonu olan İilirizm, müteakip süreçte Yugoslavizm'e ilham kaynağı olacaktır.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Sırpça ile Hırvatçanın birleştirilmesine yönelik girişimlerde bulunulmuş fakat yeni dilin isimlendirilmesi hususunda dahi fikir birliği sağlanamamıştır. Sırp ve yeni dilin adının Sırpça

olmasında ısrar ederken Viyana yönetimi hem Sırpıları hem İlliristleri memnun etmek adına Sırpça-İlirce tabirini önermiştir. Hırvat meclisinin ise 1850 gibi erken bir tarihte bu dili Yugoslavca olarak isimlendirmesi dikkate şayandır. 1956 Novi Sad Anlaşması ile Sırp ve Hırvat dillerinin *Srpskohrvatski* adı altında birleştirilmesinde karar kılınmış ancak yeni dilde Sırpça'nın baskın unsur olması şikâyetlere neden olmuştur. Hırvat milliyetçileri her iki anlaşmayı da taviz olarak değerlendirmiştir.

Hırvatçanın bölgedeki diğer dillerden farklı ve özgün olduğu düşüncesi, Avrupa'da faşizm'in yükseldiği 1930'lu yıllarda Ustaşa Hareketi tarafından güçlü bir şekilde ifade edilmeye başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Bağımsız Hırvat Devleti'ni (1941-1945) idare eden Ustaşa rejimi, başta Sırpça ve Türkçe olmak üzere, Hırvatça'ya girmiş yabancı kelimelerin tasfiyesi suretiyle Hırvat dilinin saflaştırılması için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Ne var ki Hırvat dilbilimciler, sosyolojik ve ekonomik realiteleri gerekçe göstererek Ustaşa rejiminin radikal dil reformunu desteklememiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir müddet uykuya yatmış gibi görünen Hırvat milliyetçiliği, uluslararası politikada yaşanan yumuşamanın ve liberalleşmenin etkisiyle Hırvat Baharı (1967-1971) sürecinde kendisini göstermiştir. Bu dönemde yine Hırvatça'nın ayrı bir dil olarak tanınması ve Sırpça'nın egemenliğinden kurtarılması talep edilmiştir. Söz konusu talepler 1974 Anayasası ile kısmen karşılanmışsa da 1980'li yıllarda Hırvat ve bittabi Sırp milliyetçiliğinin yükselişine paralel olarak dille ilgili tartışmalar giderek daha fazla siyasallaşmıştır. Öyle ki bireyler kimliklerini kelime tercihleriyle ifade eder hale gelmiştir. Dilin siyasallaşması aslında Yugoslavya'nın dağılma sürecini önceden haber veren gelişmelerden birisidir.

Balkan dil milliyetçiliklerinin daha çok din ve mezhep tercihleri üzerinden şekillendiğini belirtmek gerekir. Bugün, birbirlerinin dillerini yüzde doksan oranında anlayabilen bir Katolik Hırvat ulusu, Ortodoks Sırp ulusu ve Müslüman Boşnak ulusu vardır.

Hırvatistan'ın bağımsızlığından (1991) sonra iktidara gelen milliyetçi HDZ hükümetleri, Ustaşa rejimi gibi dil meselelerine doğrudan müdahale etmemekle birlikte, dil çalışmaları yapan kurumları desteklemek suretiyle Hırvatça'nın Sırpça'dan farklılaştırılıp saflaştırılmasına önem vermiştir. Bilhassa Hırvatça'yı sosyal ve ekonomik hayatın merkezine yerleştirip diğer dilleri marjinalleştirmeye yönelik yasal ve anayasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu dönemde dile yönelik çalışmaların daha ziyade popülist temelde ele alındığı ve dil reformu niteliğinde adımların atılmadığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda bazı bölge-

lerde iki dilin kullanılması ve özellikle Sırpça eğitim veren okulların açılması yönündeki taleplere sıcak bakılmamıştır. Fakat radikal Hırvat milliyetçiliğini temsil eden HDZ'nin 1995'ten sonra giderek ideolojik çizgisini yumuşattığı ve 2003 yılında başlayıp 2013 yılında sona eren Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin etkisiyle azınlık dillerine yönelik radikal politikalarından vazgeçildiği görülmektedir. Bu durum, Hırvatistan'ın tarih boyunca yönünü Avrupa'ya dönmüş ve daima Avrupa'daki gelişmelere açık olması ile açıklanabilir. AB üyeliğinin diğer Balkan ulusları için de benzer bir dönüşümü beraberinde getireceği öngörülebilir ancak Balkanlar'daki Katolik ulusların tarihsel olarak Ortodoks ve Müslüman uluslardan daha 'Avrupalı' kabul edildiklerini belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Anderson, Benedict, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, İskender Savaşır (Çev.), (İstanbul: Metis, 2007).
- Bakic-Hayden, Milica ve Robert M. Hayden, "Orientalist Variations on the Theme 'Balkans': Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics", *Slavic Review*, Cilt: 51, Sayı: 1, Bahar 1992.
- Ban, Lidija ve Darko Matovac, "On Turkish Loanwords in Croatian Language", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, Temmuz 2012.
- Banac, Ivo, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, (New York: Cornell University Press, 1984).
- Bellamy, Alex J., *The Formation of Croatian National Identity: A Centuries-old Dream*, (Manchester ve New York: Manchester University Press, 2003).
- Bideleux, Robert ve Ian Jeffries, *Balkans: A Post-Communist History*, (New York: Routledge, 2007).
- Bing, Albert, "Put do Erduta: Položaj Hrvatske u Međunaradnoj Zajednici 1994-1995 i Reintegracija Hrvatskog Podunavlja", *Scrinia Slavonica*, Cilt: 7, Sayı: 1, Eylül 2007.
- Biondich, Mark, *Stjepan Radić, the Croat Peasant Party, and the Politics of Mass Mobilization, 1904-1928*, (Toronto: University of Toronto Press, 2000).
- "Comprehensive Monitoring Report on Croatia's State of Preparedness for EU Membership", *European Commission*, COM(2012) 601, 10 Ekim 2012.
- Cox, John K., "Ante Pavelic and the Ustaša State in Croatia", içinde Bernd J. Fischer, Der., *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of South-Eastern Europe* (West Lafayette: Purdue University Press, 2007).
- "Croatia 2006 Progress Report", *Commission of the European Communities*, SEC(2006) 1385, 8 Kasım 2006.

- “Croatia 2007 Progress Report”, *Commission of the European Communities*, SEC(2007) 1431, 6 Kasım 2007.
- “Croatia 2008 Progress Report”, *Commission of the European Communities*, SEC(2008) 2694, 5 Kasım 2008.
- “Croatia 2009 Progress Report”, *Commission of the European Communities*, SEC(2009) 1333, 14 Ekim 2009.
- “Croatia 2010 Progress Report”, *Commission of the European Communities*, SEC(2010) 1326, 9 Kasım 2010.
- “Croatia 2011 Progress Report”, *Commission of the European Communities*, SEC(2011) 1200, 12 Ekim 2011.
- Cvetković-Sander, Ksenije, *Sprachpolitik und Nationale Identität im Sozialistischen Jugoslawien (1945-1991): Serbokroatisch, Albanisch, Makedonisch und Slowenisch*, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2011).
- Cvitanic, Marilyn, *Culture and Customs of Croatia* (Santa Barbara: Greenwood, 2011).
- “Deklaraciju o Nazivu i Položaju Hrvatskog Književnog Jezika”, *Telegram*, 17 Mart 1967.
- Demir, Hakan, “XIX. Yüzyılda Hırvat İlerizm Hareketi”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012.
- Despalatovic, Elinor, *Ljudevit Gaj and the Illyrian Movement*, (Boulder: East European Quarterly, 1975).
- Djilas, Aleksa, *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution, 1919-1953*, (Cambridge: Harvard University Press, 1991).
- Draškovıć, Janko, *Erinnerungen an die zum ungarischen Reichstag bestimmten Deputierten der Königreiche Kroatien und Slavonien. Ein Beitrag zur Würdigung des politischen Lebens im ungarischen Staatenvereine, von einem Alt-Kroaten*, (Leipzig: A. B. Liebeskind, 1834).
- Emiroğlu, Hüseyin, *Soğuk Savağ Sonrası Kosova Sorunu, 1989-2000* (Ankara: Asil Yayın, 2010).
- Gaj, Ljudevit, *Kratka Osnova Horvatsko-Slavenskoga Pravopisaña, Poleg Mudrolubneh, Narodneh i Prigospodarneh Temelov i Znokov*, (Budim, 1830).
- Gellner, Ernest, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Büşra Ersanlı ve Günay Gökso Özdoğan (Çev.), (İstanbul: Hil Yayın, 2006).
- Goldstein, Ivo, *Croatia: A History*, (Londra: C. Hurst & Co., 2004).
- Gökdağ, Bilgehan Atsız, “Balkan Ülkelerinin Anayasalarında Dil Kullanımı ile İlgili Düzenlemeler”, *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 7, Sayı: 4, Sonbahar 2012.
- Grčević, Mario, “Some Remarks on Recent Lexical Changes in the Croatian Language”, içinde Radovan Lučić (Ed.), *Lexical Norm and National Language: Lexicography and Language Policy in South-Slavic Languages after 1989*, (Münih: Otto Sagner, 2002).

- Greenberg, Robert D., *Language and Identity in the Balkans: Serbo-Croatian and Its Disintegration*, (New York: Oxford University Press, 2004).
- Gröschel, Bernhard, *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik: mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, (Münih: Lincom Europa, 2009).
- Hobsbawm, Eric, *Nations et Nationalisme depuis 1780*, (Paris: Gallimard, 1992).
- Hobsbawm, Eric, *Sermaye Çağı, 1848-1875*, (Ankara: Dost Kitabevi, 1998).
- Horvat, Anita Skelin, "Language Policy in Istria, Croatia – Legislation Regarding Minority Language Use", *Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies*, Sayı: 3, 2013.
- İpçioğlu, Mehmet, "Hrvatistan'da Osmanlı İzleri", *Milliyet*, 29 Ekim 2008.
- Jakelic, Slavica, *Collectivistic Religions: Religion, Choice, and Identity in Late Modernity*, (Surrey: Ashgate, 2010).
- Jelavich, Barbara, *History of the Balkans: Eighteenth and Nineteenth Centuries*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).
- Jelavich, Charles ve Barbara Jelavich, *The Establishment of the Balkan National States: 1804-1920*, (Seattle: University of Washington Press, 2000).
- Jović, Dejan, "Turning Nationalists into EU Supporters: The Case of Croatia", içinde Rupnik Jacques (Ed.), *The Western Balkans and the EU: 'The Hour of Europe'*, (Paris: European Union Institute for Security Studies, 2011).
- Kamusella, Thomasz, *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*, (New York: Palgrave Macmillan, 2009).
- Kapović, Mate, "Language, Ideology and Politics in Croatia", *Slavia Centralis*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2011.
- Karatay, Osman, *Hrvat Ulusunun Oluşumu: Erken Ortaçağ'da Türk-Hrvat İlişkileri*, (Ankara: ASAM, 2000).
- Kordić, Snježana, *Jezik i Nacionalizam*, (Zagreb: Durieux, 2010).
- Kušević, Josip, *De Municipilibus Iuribus et Statutis Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*, (Zagreb: Typis Franc Sappan, 1830).
- Lalović, Dragutin, "O Totalitarnim Značajkama Hrvatske Države", *Politička Misao*, Cilt: 37, Sayı: 1, Mayıs 2000.
- Langston, Keith ve Peti-Stantić, Anita, *Language Planning and National Identity in Croatia*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014).
- Leto, Maria Rita, "Danica Ilirska i Pitanje Hrvatskoga Književnog Jezika", *Slavica Tergestina*, Sayı 11-12, Mayıs 2004.
- Leuștean, Lucian, *Representing Religion in the European Union: Does God Matter?*, (New York: Routledge, 2013).
- Longinovic, Tomislav Z., "Post-Yugoslav Emergence and the Creation of Difference", içinde Radmila Gorup (Ed.), *After Yugoslavia: The Cultural Spaces of a Vanished Land*, (Stanford: Stanford University Press, 2013).

- Markus, Tomislav, "Društveni Pogledi Ante Starčevića", *Časopis za Suvremenu Povijest*, Cilt. 41, Sayı: 3, Prosinac 2009.
- Minahan, James, *Miniature Empires: A Historical Dictionary of the Newly Independent States*, (New York: Routledge, 2013).
- Moačanin, Nenad, *Požega i Požeština u Sklopu Osmanlijskog Carstva (1537-1691)*, (Zagreb: Naklada Slap, 2003).
- Özdemir, Haluk, *Avrupa Mantığı: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012).
- "Pavao Ritter Vitezović", <<http://www.moljac.hr/biografije/vitezovic.htm>>, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2015).
- Pupavac, Vanessa, "Politics and Language Rights: A Case Study of Language Rights in Croatia", içinde Gabrielle Hogan-Brun ve Stefan Wolff (Ed.), *Minority Languages in Europe: Status, Framework, Prospects*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003).
- Roger, Antoine, *Milliyetçilik Kuramları*, Aziz Ufuk Kılıç (Çev.), (İstanbul: Versus Kitap, 2008).
- Samardžija, Marko, *Hrvatski Jezik, Pravopis i Jezična Politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, (Zagreb: Hrvatska Sveučilšta, 2008).
- Sancaktar, Caner, "1980 Sonrası Yugoslavya'da Sırp ve Hırvat Milliyetçiliği," *Uluslararası Balkan Kongresi: Balkan Milletleri Arasında Etkileşim*, 2009.
- Spalatin, Mario S., "The Croatian Nationalism of Ante Starčević, 1845–1871," *Croatian Studies Journal*, Cilt: 16, 1975.
- Stolać, Diana, "İskazivanje Hrvatskoga Identiteta Nazivom Jezika", (Croatian Diaspora Congress, Zagreb, 23-26 Haziran 2014).
- Stulli, Gioacchino, *Vocabolario Italiano-Illirico-Latino*, (Dubrovnik, 1810).
- Tatalović, Siniša, "Nacionalne Manjine i Hrvatska Demokracija", *Politička Misao*, Cilt: 43, Sayı: 2, 2006.
- Tatalović, Siniša, "Nacionalne Manjine i Republici Hrvatskoj", *Politička Misao*, Cilt: 38, Sayı: 3, 2001.
- Tatalović, Siniša ve Uzelać, Slobodan, *Skolska Autonomija Srba u Hrvatskoj*, (Zagreb: SKD Prosvjeta, 1996).
- Todorova, Maria, *Imagining the Balkans*, (Oxford ve New York: Oxford University Press, 2009).
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi, IV. Cilt, 2. Kısım*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011).
- Vatandaş, Celalettin, *Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu*, (İstanbul: Açılım Kitap: 2004).
- Virtanen, Özlem Eraydın, "Dil Politikalarının Milliyetçilik Hareketlerindeki Tarihsel Kökenleri," içinde Ebru Uzpeder (Der.), *Avrupa Birliği Sürecinde Dil Hakları*, (İstanbul: HYD, 2003).

- Vukceвич, Ivo, *Croatia 2: Ludwig Von Gaj Opposes Croatia's Hungarian Heritage*, (Bloomington: Xlibris, 2013).
- Vukceвич, Ivo, *Croatia: Ludwig von Gaj and the 'Croats are Herrenvolk Goths' Syndrome*, (Bloomington: Xlibris, 2012).
- Yeomans, Rory, *Visions of Annihilation: The Ustasha Regime and the Cultural Politics of Fascism, 1941-1945*, (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2013).
- Young, Mitchell, "Croatian Language Policy: Establishing National Identity in the Era of Globalization", içinde Mitchell Young, Eric Zuelow, Andreas Sturm (Ed.), *Nationalism in a Global Era: The Persistence of Nations*, (New York: Routledge, 2007).
- Young, Mitchell, *Language and Nation: An Analysis of Croatian Linguistic Nationalism*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, San Diego State University, 2011).
- Zlataş, Zdenko, *The Poetics of Slavdom: The Mythopoetic Foundations of Yugoslavia*, Cilt II, (Peter Lang, 2007).

Yazarların Kısa Özgeçmişi / Biography of the Authors

Hüseyin Emiroğlu 1989 yılında Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler bölümünü bitirmiş; İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalından 1992 yılında Yüksek Lisans derecesini, 1997 yılında doktora derecesini almıştır. 2008 yılında doçent ve 2013 yılında profesör ünvanını almıştır. 1994'den bu yana Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde görev yapmaktadır. Türk dış politikası ve uluslararası politika konularında yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Hüseyin Emiroğlu graduated from Uludağ University Faculty of Economics and Administrative Sciences International Department in 1989. He received both his MA and PhD from İstanbul University Institute of Social Sciences in 1992 and 1997 respectively. He has been on the academic staff at Kırıkkale University in the Department of International Relations since 1994. He earned the title of Associate Professorship in 2008 and Professor in 2013 respectively. He has published many articles on Turkish foreign policy and international politics.

Mürsel Bayram, 2008 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde başladığı. Yüksek Lisans eğitimini 2013 yılında "Darfur

Sorunu'nun Uluslararası Boyuta Taşınmasında Küresel Enerji Politikalarının Rolü" adlı tezle tamamladı. Aynı yıl Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora eğitimine başlayan Bayram, halen aynı bölümde eğitimine devam etmektedir. Uluslararası politikada Afrika, etno-politika ve nasyonoloji konularında çalışan ve bu konularda yayınlanmış makale ve kitap bölümleri bulunan yazar, iyi derecede İngilizce ve KPDS/YDS düzeyinde İspanyolca, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Farsça ve Arapça bilmektedir.

Mürsel Bayram graduated from the English Teaching Department at Selçuk University in 2008. He received his Master's degree in the Department of International Relations at Ahi Evran University in 2013 with the thesis titled "The Role of Global Energy Policies in the Internationalization of the Darfur Question." He subsequently began his PhD in the Department of International Relations at Kırıkkale University. He is currently a PhD student in the same department. He is the author of several articles and book chapters. Bayram's main areas of research are Africa in international politics, ethno-politics and nationology. He has a good command of English and is literate in Spanish, French, German, Italian, Persian and Arabic.